

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V saboto 13. marca (ranoživna) 1852.

List 21.

Narodska pesmica iz Liburnie.

(Zapisana kakor čujena.)

Anica se je	»Jaz sam roda
Materi molila,	Uboga sirota,
Da ju pusti	Brez milog otca
Za goru po vodu.	Brez mile majčice«.
»Ne hod', Ane,	On govori sluge:
Za goru po vodu,	»»Spodaj njoj ti vidro
Zač je voda	Hladne vodice,
Z mejo ograjena	I ju ti sprevedi
I ju čuva	D' one černe gore;
Premladi Orlando,	Zapevajte lepo,
Ki je prevaril	Daj' vas čut' daleko««.
Do devet devojak	Kada oni pridu
I tebe če	U onu čerņu goru,
Anice! deset«. —	Zapevaju lepo,
Šetje Anice	Da jih čut' daleko.
U devetu kamaru	I on jo opita:
I ubukla se je	»»S koga roda j' ona?««
Čaj' naj leplje mogla;	»Ja sam roda
Zela je vidro,	Kraljevića Marka
I seče po vodu.	A hécčica
Kada pride	Jura Kamenčića«.
Za onu čerņu goru	Povede sluga
Reče njemu:	Svomu gospodaru;
»Pomoz' Bože,	A gospodar mu
Premladi Orlando!«	Zalostno zavapi:
»»Bog te primi	»»Nij' me prevarila
Premlada devojko!	Sva turška vojska,
Povedi ti meni	Koliko me je
S kega roda si ti?««	Anica devojka««.

Molila (prosila), zač (ker), prevaril (goljufal), šetje (gre), ubukla (oblekla), daleko (dalječ), zavapi (odgovori, zakriči).

Kako v tacih krajih, kjer vode manjka, dobre in stanovitne kapnice napraviti.

Spisal Juri Pajk.

V mnogih krajih je sila težavno in skoraj nemogoče si vodnjakov ali štirinj (Brunnen) napraviti. V tacih nar bolje kaže, si kapnic (Cisternen) narediti, ktere, če so dobro napravljene, predvidovajo gospodarje s potrebno vodo saj za živino, kuho, perilo, in ob nevarnosti ognja.

Kapnice so pa le takrat dobre, kadar so dobro napravljene. Po mojih mislih in skušnjah se napravljajo nar bolje takole:

Na pripravnim kraji dvoriša, ali kjer scer hoče kdo kapnico imeti, da se v nji več ali manj vode nabira, ali če hočeta dva soseda ali trije skupej eno kapnico imeti, pa tako, da se zamore deževnica lahko stekati, se skoplje kakor za navaden vodnjak ali štirno okrogla jama 16 čevljev in pol globoka, in 10, 13 ali 16 čevljev široka.

Bolji je, da je kapnica širji kakor da je pregloboka, ker izkopanje zemlje na globoko, in

zidanje stranskih sten iz globociga veliko več stroškov prizadene, kakor če je kapnica nižji in bolj na široko izdelana.

Je jama do 16 čevljev in pol na globoko dokopana, se poravná njeno dno čez in čez popolnoma ravno. Po tem se postavi lih na sredo jame koleč, ki mora terdno stati, in v njegov zgornji konec se zabije žebelj brez glave; v ta žebelj se natakne na koncu prevertana lašta, ktera se okoli žeblja suče in za méro služi, da se širočina jame krog in krog enako velika napravi; — se vé da ta lašta, ktera polovico jamne širočine premerja, se ima ravno za to polovico jamne širočine dolga napraviti; postavim: kapnica ima 1 sežinj široka biti, po tem mora lašta pol sežnja ali 3 čevlje dolga biti; je kapnica 2 sežnja široka, se mora 1 sežinj dolga lašta za mrež napraviti. Dalo bi se tudi z motozam (z žnoro) meriti, pa motoz je goljufiv.

Je širočina jame krog in krog na to vižo natanjko zmerjena, se začne zidati, in scer tako, da se cegli tako eden na družiga pokladajo, da se njih notranja, to je, v kapnico obernjena plat vedno tiste lašte dotikuje, ktero ima zidar za mero širočine. Tako se zida krog in krog.

Je okrožje jame na to vižo za nekaj čevljev s cegli dozidano, se tisti prostor, ki je zadej za ceglam in med zemljo, prav terdno z dobro ilovco zatlači za dobriga pol čevlja. Pri tem delu je pa skerbno na to gledati, da med ilovco celò nič šute ali kakiga pëska ne pride, ker bi scer po ti šuti voda iz kapnice vhažala, in bi se tako kmalo posušila.

Je tako en del kapnice obzidan in z ilovco zatlačen, se začne naprej zidati in poredama z ilovco zadej terdno zadelovati, tako dolgo, da še 3 čevlje do verha kapnice manjka.

Sedaj se prevdari: na kateri strani se bo žleb ali kanal napravil, po katerim se bo dežnica izpod kapa v kapnico stekala. (Dalje sledi.)

Kako napise na pisma narejati.

Mnogo pisem na pošto pride, na kterih so taki napisi, da človek ne vé, kam da bi pismo poslal, da bi prav bilo. To velja posebno od tistih napisov, ki se glasé na kako sosesko, kterih je več enacega imena, in ako ni pristavljeno, v kterem kraju, pri kterej pošti, ali pri kterem mestu ta soseska leži. Tako na priliko bi bil pomanjkljiv napis:

Naj prejme J. J.

v

Bistrici,

ker je Bistric na Krajskem, Štajarskem in po družih krajih veliko. Ako se še pristavi: „Na Notranjskem ali Bohinskem itd.“ bo pismo kmalo

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V sredo 17. marca (ranoživna) 1852.

List 22.

Traven.

Borja po hribih
Mègle snežene
Suče hudó;
Rožic ne vidi,
Kamor pogleda
Moje okó.

Milo zdihuje
Virov vodica,
Led jo teží.
Živi studenčik
Mahnate skale
Še ne mèrlí.

Pevčki pomladni
Nam še po gojzdih
Redko cvercé.
Medved, ris, jelen
Še u berlogih
Mirno ležé.

Živo te prosimo,
Traven ovenčan,
Daj nam rokó!
Reci prijazno
Žalostnej zemlji:
Cveti lepó!

Požencan.

Vodnik pri reji sadnih drevés.

(Dalje in konec.)

Tudi okolica pokopališ se da koristno s sadnim drevjem zasaditi. Po kmetih na Nemškim je večidel učiteljem to pripušeno, ki 3 ali 4 čevlje od zida sadijo tako drevje, ki ni preveč košato, kakor so češplje, slive, višnje itd., posebniga priporočila vredne pa so za to murvine drevesa, da imajo učitelji priložnost, se sviloreje (židoreje) poprijeti.

Če se ozremo pri nas po deželi, vidimo tū in tam pokopališa le z grabnam omejene; ali bi ne bilo lepši in koristniši, če bi se z živo mejo obdale in krog in krog zraven tudi drevje vsadilo! Smreka, ki vedno zelena ostane in se s porezovanjem nisko deržati da, — gaber, — pred vsimi pa murva v podobi germovja bi se dala z velikim pridam tū zasaditi.

Ko smo pokazali kraje, kjer koli naj bi se drevje sadilo, vprašamo sedaj: ali ni velika škoda, da ne izvolimo vsaciga prostorčka, kjer bi nam drevó dobiček donášalo? — ali ni velika nečimernost, da smo tako leni v sadjoreji?

Iz sadja vživamo živež in pijačo, sadje

nam verže blago za kupčijo, drevje lepša vsaki kraj in čisti zrak, njegova senca nas in našo živino varje presilne vročine in je po tem zdravju koristna, poleg cest tudi brani hude zaméte snega. Ali ni to dobička dovolj?

Če bi le velke ceste našiga cesarstva z drevjem (čeravno ne s sadnim) zasadili, koliko drevja bi se s tem ne pridobilo! Prerajtano je, da velke ceste cesarstva (razun Ogerskiga) merijo okoli 52 milionov sežnjev; če desno in levo stran, tedaj 2 strani zasadimo z drevjem, bi zneslo to 104 milionov sežnjev; če na dalje zrajtamo, da na 5 sežnjev sadimo eno drevó od družiga (kar je poleg cestá nar bolji mera), znese to 20 milionov in 800.000 dreves, kterih bi na to vižo pridobili.

Ker pa sadjoreja, kakor vsaka druga reč, se mora pametno opravljati, da se dobro sponaša, je treba, da se je vsak učí, ki bo imel enkrat s kmetijstvom opraviti.

To bi se pa dalo nar bolje storiti, ako bi učitelj ali kak drug v sadjoreji dobro skušen mož v svoji okolici nauk v sadjoreji dajal, in scer vsako leto kake 3 mesce, nar bolje mesca marca, aprila in majnika, in bi vse, kar učí, tudi djansko pokazal, kako drevje cepiti, drevne sadiša (vertne šole) napravljati, mlado in starji drevje oskerbovati itd. *).

Kako v tacih krajih, kjer vode manjka, dobre in stanovitne kapnice napraviti.

(Dalje.)

Se je enkrat stran kapnice odločila, na katero se ima kanal ustaviti, je po tem pervo delo na zid kapnice žrelo kanala popolnoma sozidati, kar se s kamnjem, ki ga je kamenar (štancar) dobro obdelal, nar bolje izpeljati da. Za to se potrebujejo štirje kosovi kamna, eden pa za pokrov, ki se morajo tako postaviti, da luknja na vse strani en čevelj meri. Potem se zid kapnice in zatlačenje z ilovco za zidam, blizo do verha, izpelje. Dobro je, da se poslednja versta na verhu z obdelanim kamnam ali pa s plošami, ali s kolesam iz hrastovih plohov narejenim, pokrije; tode plohi se

*) Po mnogih krajih Slovenskiga imamo prav pridne in umne sadjorejce. Zakaj ne začnó za bolj odrašeno mladost svoje soseske taciga nauka? Vsak teden enkrat ali dvakrat ob nar bolj pripravnih urah mesca sušca, maliga in veliciga travna? Če taki možje, ki so v sadjoreji popolnoma skušeni, vzamejo še Pircoviga »vertnarja« v roke in po njem svoj uk ravnajo, se bo mladost kmalo sadjoreje naučila. Tak učitelj zamore za svoj trud tudi kako majhno placilo terjati; skerbni starši mu ga bodo radi odrajtali. Vred.

morajo po dvoje, edin na družim vdeleni, dobro s klini ali žreblji pribiti biti.

Opomniti je, da mora verh kapnice vselej za kakošnih 6 palcov viši izpeljan biti, kakor je svet okolj nje, zato da se more okolj kapnice enmalo na zgubo od nje nasuti, in na to vižo ubraniti, da deževnica in druga umazana voda od verha v kapnico teči ne more.

Poslednjič se mora kapnice tlak narediti, in scer na sledečo vižo: Pervo je, vse kar je med zidanjem v kapnico padlo, iz dna čisto potrebiti in poravnati, kakor je bilo pred, ko se je zidati jelo. Potem se vse tla za dobrih 6 palcov na debelo z dobro ilovco nasujejo, in ta ilovca se kar je moč z bêtí potlači in zabije.

Na to ilo se naredí prvi tlak s poplosko (flach) položenim ceglam. Na ta tlak se naredí drugi tlak, iz posebno dobro žganiga zidniga cegla, in tako, da se cegel po robu eden zraven družiga poklada, zato, da ta tlak 6 palcov visok pride. Na ta takó imenovani stoječi tlak ali flajšter, se zopet en tlak, to je tretji, iz poplosko položeniga cegla naredí, kakor je bil prvi na ilo narejen. Tako pridejo 3 tlaki eden na družiga — in zdej je kapnica gotova.

Dobro je, če se za tlak ali flajšter štirjaški cegel dobiti more, zato ker je na vse plati enako velik, tedaj manj špranj naredí, ako se ta dva tlaka, ki sta poplosko narejena, iz taciga cegla naredita. Na to pa je posebno treba pri zidanju kapnic gledati, da so špranje, karkoli je moč, majhne, da se toraj manj, ko je moč, mavte potrebuje.

To so perve poglavitnosti pri vsakim zidanju v vodi. (Dalje sledi).

Pravoznanske pisma.

Xp. Iz Celja. Ker je omika slovenskega naroda na vse strani namen naših „Novic“, in ker je saj nekolikšna vednost o pravoznanstvu vsacemu omikanemu človeku sedanjí čas potrebna, čeravno ni pravoslovec, sim se namenil o teh rečéh nekoliko progovoriti in na obširnem polji pravosodja sim si izvolil pregled poprave ali obnove (Reform) v kazenskih pravadah s posebnim ozirom na zatožno pravilo in na ustno in očitno (javno) obravnavo kazenskih pravad.

Nadjam se, da pogovori o ti imenitni obnovi sedanjega časa bojo častitim bravcem všeč, pokazati jim od ene strani važnost teh obnóv, od druge strani pa razjasniti njih bitstvo in odstraniti marsiktero krivo misel o njih. Po tem vvodu začnem

1. pismo.

Ni človeške naprave na svetu in je tudi biti ne more, ki bi ne potrebovala sčasoma poprave ali obnove, zakaj nobeno človeško delo ni popolnoma, nobeno ni dognano za vedno večne čase. Vse mora tedaj sčasoma na boljši naprej postopati, ako noče zapasti slabemu in puhlemu. Tako so tedaj že od starodavnih časov poprave in obnove v občinskih zadevah človeštva in držav potrebne bile; one so pa tudi edina moč, ktera ovíra silovite državne prekucije, ktere, naj že izvirajo od ljudstev ali vlad, plamen groznih nadlog in pogub vžgejo po svetu. Človeka um napredje vedno, in nobena moč ne more naravnega napredka ustaviti, čeravno ga morebiti sila začasno zaderžuje.

Ali čas in dôba tega naravnega napredka nista edina in enaka povsod. Nekatere ljudstva postopajo le počasi naprej, da se napredek komaj čuti; druge se razvijajo hitrejši in krepkejši, kakor so ljudstva po raz-

lični stopnji omike, po svojih vadah in véri k temu napredku manj ali bolj ugodne, in kakor ga vlade običaji in mnogoverstne vunanje okoljsine bolj ali manj podpirajo.

Imajo pa nove naprave biti koristne in v blagor ljudstvam, se ne sméjo prenačljivi mahoma v silni hitrici, ktera se ne zmeni ne za značaj naroda ne za stopnjo omike, na kateri ljudstvo stoji, ne za naroda šege in njegov jezik, ne za pravedne osebuje zadeve. Tak napredek ni naraven, in bolj podíra kot zida. Hoče tedaj biti napredek naravnim potrebam primerin, se mora novo z starim primerno okleniti, — modrost in pravica ga morata voditi in dognati.

Po teh pravilih se je posebno v sodniških napravah ravnati, ktere se imajo v dušno in vestno občutje ljudstev vkoreniniti. Djansko enolično izpeljanje teh pravil pa overajo skoraj nepremagljivi zaderžki v tacih državah, ktere obstojé iz mnogoterih narodov mnogoverstne omike in vére, mnogoverstnih vad in šeg.

Pravo ali pravica, ki je podlaga državljanskega reda in varnosti, ki je duša družinskega življenja in vsake države, je pa v vsaki omikani državi ena nar imenitniših reči, — in kako bi se pravica povsod nar gotovši izpeljevala, o tem si prizadevajo že od starodavnih časov nar bolj učeni možje.

Pravica se narpoprej razdelí v zne bivno in nezne bivno; une se lahko vsak znebí, ako se je ne hoče poslužiti, — te pa ne, ker država tacega, ki je to pravico razžalil in se zoper njo pregrešil, po postavah kaznuje (štrafa), in to se imenuje kazensko pravo ali kazenska pravica. In o ti bomo tukaj govorili v sledečih pismih.

Ogled po svetu.

(O zgodovini káve ali kofeta) — je statistiško društvo v Londonu unidan tole razglasilo: Kava je doma v Abisinii, kjer povsod divja rase, pa se tudi da požlahniti. Od tod so jo prinesli leta 1450 v Arabio, tedaj skoraj 800 let po smerti Mahomedovi in 40 let preden je bila Amerika najdena. Nek turšk kupec jo je bil prvi na Angleško prinesel in je dal vsim gerškim robovom v letu 1652 prvi skudelo kave pripraviti. V polovici 19. stoletja se je je pridelalo v Brasilii na leto 176 milionov liber, na Javi 124 milionov, na Kubi in Porto Rico 30 milionov, na S. Domingo 35 milionov, na Ceylonu 40 milionov, na Gujavi a Porto Kabelle 35 milionov, skupej 476 milionov liber. Zato je iz Europe denarja šlo 100 milionov gold. in europejskim vladam nese na leto 37 milionov goldinarjev. Na Angleškem se je je potrebovalo v letu 1850 skoraj 31 milionov liber, tedaj na vsako glavo $1\frac{1}{10}$ libre. V Ameriki se popije štirikrat toliko kave kakor čaja; Angleško pa izda na leto za čaj 130 milionov goldinarjev, 30 milionov za kavo in 100 milionov za tobak.

(O zlatih dolih Australie) — prinesejo vradne naznanila iz Angleškega sledeče novice. Do 19. augusta 1851 je bilo iz Australie na Angleško poslano 70.000 liber-šterlingov zlata (1 libra-šterling je po našim 9 fl. $24\frac{1}{2}$ krajc.) Pervi kos zlata, na ktere ga so ondi zadeli, je največi, kolikor se jih je kdaj na svetu izkopalo, vaga 106 liber. Rudokop ima vsak dan 1 libro šterl. plačila. Naznanila o najdbi zlata so vsak dan bolj vesela, pa kopanje je z velicimi težavami združeno; vse hití proti zlatim delom; misli se, da se bo v treh letih toliko zlata v Australii dobilo, kakor v Kalifornii, kjer se ga na leto nakoplje za 12 milionov liber šterlingov. Tako se ga bode potem dobivalo na celem svetu na leto čez 30 milionov liber šterl., kar znese čez 300 mil. gold. Zlata bo po tem kot listja in trave!

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 20. marca (ranoživna) 1852.

List 23.

Narodna pesmica iz Poljan od Kupe.

Zapisal kakor čul Marko Kobé.

Brata prošnja.

Igrala sta se bratca dva,
Jeden oženjen, drugi ne.
Mlaji starejmu veli:
Oženi ti mene, bratac moj!
Ja bi te ženil rad prerad,
Ali te nemam dobro kje,
Ako te nečo k Anici.
Anica prošla prek morja
Žlahne oprave kupovat.
Ančina mati pak veli:
»Koji će moja hčer imat,
Trebam mu beli grad zidat
Iz drobnega kamena
Iz belega bisera,
Kud se bo Ane šetala
Od moj'ga grada do svoj'ga«.

Terkažite in se vam bo odperlo.

Razodel sim bil v 16. listu „Novic“ živo in občno željo po nižji ceni soli, in si skazati prizadjal, da bi se nam brez posebne državne škode ta želja dopolniti zamogla in bi se nam tudi gotovo dopolnila, če bi se le vladarstvo silne potrebe in nadlog, ki iz dragine soli izvirajo, v živo, kakor je, prepričati zamoglo.

Kako pa da sim resnico zadel, da nisim po vetru mahal, da nisim kake zmišljave govoril, ampak da sim nar bolj skelečo rano dežele odkril in prav iz serca ljudstva, še posebno pa siromakov, katerih je povsod po svetu več, kakor bogatinov, bil besedo povzel, mi pričajo zahvalne pisma, ki sim jih od meje do meje dežele dobil, da sim to potrebo očitno razodel.

Ker imajo pa časniki med drugim tudi ta imenitni namen: da po njih vlada zve spodobno nanzanjene želje in potrebe svojih podložnikov, brez kteriga zvedenja jim, če je še tako dobrotljiva in milostna, pomagati ne more, — in ker se nadjam, da moj omenjeni in iz serca jezero in jezero deželanov izusteni zdihlej ni odšel bistrimu očesu našiga slavniga dežel'niga poglavarja, ki se je o spoznanih potrebah že tolikrat miliga pomočnika skazal, se s tolikanj večim zaupanjem še enkrat obernem na njegovo milo serce: naj bi blagovolil naše potrebe in nadloge višji oblasti nanzaniti, in se kakor skerben oče nam za pomoč potegniti! Če bi mu obveljalo, bi si on s tem veden spominik hvaležnosti postavil, ker bi tako deželi nepopisljivo veliko dobriga naklonil, veliko nadlog pa in zlegov bi od nje odvernul, ktere iz pre-

visoke cene soli izvirajo. V pojasnjenje poslednjiga in kako po soli ljudstvo hrepem, hočem iz mnogih le en sam izgled povedati, ki se je pred nekterimi leti na Notrajnskimi pri Babnimpolji (Babenfeld) primeril, kakor mi ravno nek prijatelj zdihovaje piše. Hodili so namreč marsikteri prebivavci iz Notrajnskiga iz silne potrebe memo Babnopolja skrivaj po prepovedani poti na Horvaško soli kupovat, ker so jo ondi nekaj boljši kup dobivali; alj enkrat so jih mejni stražniki ponoči na prepovedani poti zasačili, in primerilo se je, da ena žena, uboga mati več otrok, je bila vstreljena, ktera je bila le 6 funtov soli kupila, ker je iz ubožtva ni mogla več kupiti. Colnar iz Prezida, unkraj Babnopolja, je mogel po obstoječi zapovedi vjeto horvaško sol pokončati. Dal jo je torej v globok jarek ondi vsuti, da bi jo voda končala, in lej! iz Prezida soli stradajoče žene, ki so svoj živež iz ubožtva neslan vživale, to viditi, so z nevarnostjo življenja v jarek planile in osoljeno vodo z dlanmi zajemale in jo serkale! Več prič, ki so to namero gledale, je mende še živih. — Ako je potreba soli že takrat taka bila, kako je še le sedaj o tako slabih letinah. — Spet od druge daljne strani dežele mi piše prijatelj, da je med ljudstvom glas in želja, da bi nekteri raji še tlako delali, če bi se le cena soli ponižala!

Oj gotovo bi, kakor je bilo že rečeno, milostna vlada tako goreče želje svojih podložnikov dopolnila, če bi se le v živo te potrebe prepričati zamogla, ktero so naši deželni stanovi v letu 1848, kolikor je nam znano, kot prvo prošnjo Krajske dežele razodeli, spoznavši njeno resničnost. Mi pa se kakor otroci do očeta oberremo s prošnjo sedaj na našiga dežel'niga gosp. poglavarja: naj bi z oziram na hude letine milostna vlada nam nekoliko to nadomestila, kar so nam uime in nevihte vremena nemilo vzele!

Zaplana 9. marca 1852.

J. Plemelj.

Kako v tacih krajih, kjer vode manjka, dobre in stanovitne kapnice napraviti.

(Dalje.)

Da se kapnica z vodo preskerbi, je treba od vsih bližnjih strani deževnico in snežnico v njo napeljati. V ta namen se naredé ob kapu streh lesení ali pa kositarjasti žlebovi, da vodo lové, — po zemlji se napravi kanal (flès) po potrebi eden ali več, da po njih voda iz pred imenovanih žlebov v kapnico doteka. Tudi ti kanali morajo skerbno zidani, pa v svetlobi en čevelj široki in en čevelj

visoki biti. Zato se mora naj prvič štiri čevlje širok graben skopati od kapnice do tistiga mesta, kjer žleb od strehe ob steni ali zidu dolj do tal derži; po tem pa se celi graben na to vižo z ilam zabije, kakor je bilo na dnu kapnice priporočeno, in tako, da vës graben enmalo proti kapnici vesí. Le tako se bo voda brez zadržka va-njo stekala in ne bo nobena kaplja v škodo šla; ako se to ne zgodi, so vsi stroški za kapnico zgubljen denar.

Na pred imenovano ilovco se po celi dolžini kanala tri čevlje širok tlak s poplosko položenim ceglam, dvakrat edin na družiga (doppelt), naredí; pri tem delu je treba paziti, da špranje cegla ena na drugo ne pridejo.

Na ta 3 čevlje širok tlak se na vsako stran en čevlj debel zid naredí; po tem takim ostane na sredi en čevlj za kanal. Od zunaj se zidovi z ilam zabijejo. Dobro je, če se tlak in stranski zidovi iz štirjaskiga ali kvadratniga cegla naredé, ki manj špranj da.

Poslednjič se kanal z dobro zloženimi ali vkup stisnjenimi plošami ali pa hrastovimi plohi pokrije in z zemljo zasuje.

Da se voda za vsako rabo in celò za pijačo v kapnico dobí, se mora kanal, preden se zadela ali zaspé, noter do verha z debelo čisto nalaš za to rabo izprano šuto, naj bolje iz kacija potoka, napolniti; na to vižo se voda, preden v kapnico pride, izčisti (filtrira). Imenovana šuta se mora večkrat ali z novo nadomestiti, ali pa saj izprati, kader se kanal zagostí ali zamaši. Ravno tako se mora kapnica od časa do časa sprazniti, pomiti in blato iz nje zmetati, če hočes, da ti bo voda dobra ostala.

Da pa voda šute iz kanala v kapnico ne odnaša, se mora na žrêlo kanala močna dratena mreža vdlati.

Na dalje se mora še en kanal narediti, pa enmalo bolj pri verhu kapnice, kakor je poprejšnji. Ta kanal ima namen, da vodo, če je ob velikim deževju kapnica do verha polna, od nje odpeljuje, da čez-njo ne gré. Ta voda se na nižje ležeči prostor ali pa v kakošno jamo, za ta namen nalaš narejeno, po imenovanim kanalu spelje.

Hočes v kapnico pri štirnah navadno cev (Brunnröhre, Brunnzug) postaviti (vedri in druge pri štirnah navadne priprave za kapnico niso dobre zato, ker se voda z njimi kali), se mora na prej imenovano zidano kamnitno ali hrastovo kolo še tri čevlje visok kamnit ali pa lesen oklep narediti, in na to pokrov vdlati, da ljudjé, živina ali kaj družiga v kapnico pasti ne more.

Če pa hočes v kapnico mojo c. k. privilegirano cev z brizglo postaviti, od ktere bom pozneje kaj povedal, pa zgorej imenovaniga oklepa ni treba, zato ker se kapnica ravno na imenovano kolo po mojim nasvetu pokrije.

(Dalje sledí.)

Zgodovinske pisma.

6. pismo

iz Vertovcove „občne zgodovine“ §. 9.

Hindostani ali izhodni Indiani — prvi omikani narodi na zemlji.

Azia, ki leží nam proti izhodu, je šestkrat veči od Europe. V tem nar večim delu sveta se povzdigujejo okolj in okolj in zmirej proti sredi,

dezele čez dezele, ali gorate ali pa iz nezmerljivih planjav obstoječe, dokler zadnjič nar visokeji goré, ki jim „Himelaja“ pravijo, iz njih proti nebu molé. De v teh, ali blizo teh krajev, ki so se prvi iz vod vzdignili, je človek vstvarjen bil, in de se je tu po potopu narpred vstavil, ni dvomiti. Grozno velike ravnine, ki se od imenovanih gor proti severju in izhodu prostijo, so bile od silodavnih časov nezapopadljivo rodovite gnjezda, iz katerih so se pogostama neštevilne trope krepkih in junaških ljudi, večidel berznih kočovnikov ali nomadov na konjih, proti izhodu, jugu in zahodu, dostikrat v sila daljne kraje valile, z grozovitimi vojskami vse premagovale in pod-se spravliale, zadnjič pa se vlenile, premagancam vpodobile in celò svoje imena zgubile.

Od podnožja Himalajskih gor se razprostira proti jugu do morja Hindostansko, ki mu pravijo tudi izhodne Indie, na prostor nič manji od Europe. Te dezele, akoravno sèmtertjè nekoliko gorate ali tudi pešene, so vender nar rodovitniši, in na naravnih zlo žlahnih pridelkih nar bogatejši celiga sveta. Pomaknjene bolj pod sonce imajo le dvoje letnih časov: mokriga in suhiga, brez zime, de še celò v večih visočinah, kakor je na priliko naš Triglav, nar lepši rež rase.

Razun vsih europejskih žitnih, sadnih in živalskih plemén imajo še veliko veliko svojih lastnih, ki bi pri nas celò ne rasle; tako rodijo razne žlahne dišave, sladkor, pavolo, krušne drevesa itd., tudi kamele, slone, papige, leve, tigre in veliko družih lastnih žival. Dezele so zlo obdarovane z zlatam, srebram, kotlovino, kositarjem in nar boljim železam. Nikjer drugej se ne najde toliko različnih, lepih in zlo dražih žlahnih kamnov ali biserov, kolikor v teh Indiah.

Take gorke in prijetne dezele so berž človeka k sebi vabile, ga s svojimi naravnimi doneski dobro redile, in ga mečile, de je začenjaj počasi iz divjosti lesti, si živino rediti in zemljo obdelovati, de se je tako čedalje bolj omikoval.

Vse nar potrebniji in koristniši rokodelstva, umetnosti in znanosti, ki nam še zmirej v prijetniši življenje služijo, najdene so bile večidel od Hindostanov ob neznanih časih. Pred vso europejsko in vsako drugo znano dogodivšino, ko so še vsi drugi narodi po svetu divji bili, in v tami nevednosti tavalí, so se bili že dobro omikani Hindostani močno pomnožili, ter so v mnogoverstne države razpadli; imeli so svoje modre postavodajavce in vladarje, svoje vére, krasne tempeljne in slovesne bogočastja. Po pogumnih tergovavcih, ki se za dobička voljo v nar veči nevarnosti podajajo, in vse overe serčno premagujejo, se je Hindostansko izobraženje raznašalo, sejalo in plodilo spervič med bolj bližnje, sčasoma pa tudi med daljne narode. Tako je prišlo čez Babilonsko na Feničarje, po teh pa dalje na Greke in Rimce. Kakor sončna svetloba tedaj je nam došlo mnogo razjasnenje, so nam došle marsiktere umetnije, znanstva in védnosti, bi rekel, tudi vére, od izhoda.

V spričo rečeniga in v dokaz, kterimu se ne da zoper govoriti, so mnogi Hindostanski tempeljni, — pod zemljo do dveh milj dolgi in iz žive skale izsekani, obstoječi iz večih ali manjših posebnih tempeljnov, iz katerih se zmirej iz eniga v družiga pride, in katerih je slednji na svoje posebne mere in razmere speljan in s podobami, tudi iz žive skale umetno izrezanimi, mnogoverstnih bogov

Kako v tacih krajih, kjer vode manjka, dobre in stanovitne kapnice napraviti.

(Dalje.)

Iz kakošniga blaga (Materiale) pa morajo zidovi kapnice in kanalov zidani biti, da vodo derže?

Kjer je svet kamniten in se zamore kapnica iz terdiga kamnja napraviti, je to nar bolj; kjer pa pripravniga kamnja ni, ga cegel dobro nadomestuje. Cegel se mora pa po nalaš za to reč narejenim modlu delati, posebno dobro in skerbno žgati. Premalo žgani cegel ni za rabo in tudi tak ne, ki se je pri žganju zvil.

Model za cegel se pa takole naredi: na gladkim podu se naredi prvič tako velik krog, kakor bo kapnica v notranji svitlobi merila, namreč 6, 9 ali 12 čevljev; pa lih treba ni, da bi krog mogel cel biti, ga je tudi le en kos za to rabo dosti. En čevelj za tem krogam, to je toliko, kolikor bo zid debel, se naredi drugi krog; — prostor med tema dvema krogama da dolžino cegla. Zdej na notranjim krogu za širčino cegla 6 palcov odmeri, in to mero z dvema pikama zaznamvaj; po tem se na tisto piko, iz ktere so se krogi delali, pa le na eno teh dveh pik, na notranjim krogu, ki ste bile za širčino cegla narejene, ena lašta položi in od te poslednje pike do večiga kroga ena čerka potegne; — to da eno stran cegla, ravno tako se z drugo piko naredi. Tako je velikost in prava podoba cegla narejena.

Na to vižo narejeni modli pri vsi trojni zgo-rej imenovani velikosti kapnic znotrej 6 palcov, zdej pa pri 6 ceglih svitlobe $7\frac{3}{4}$ palcov, pri 9 čevljih 7 palcov, in pri 12 čevljih $6\frac{3}{4}$ palcov merijo, dolgi so pa vsi po 12 palcov.

Da se manj špranj naredi in da se manj mavte porabi, je dobro, da se modli po 3 palce globoki naredé, da bo tudi cegel toliko debel. Vsak, kdor cegel dela, vé, da se ena zemlja proti drugi pri sušenji in žganji cegla bolj vsuši in vkup zleze ali stisne; torej je gotovo žgani cegel manjši kot je model. Zato mora vsak, ki svojo zemljo pozna, model za toliko veči narediti, kolikor se cegel vsuši in vžgè, da premajhen ne bode.

Mavta se napravi, postavim takole: za 3 cente mavte vzemi 1 cent živiga apna, 1 cent iz ceglovih koscov narejene moke, in 1 cent Pocuolske zemlje (Pozzuolanerde *).

Živo apno mora prej ko se rabi na zraku razpasti ali se razsuti. Da se pa to hitreje zgodi, se poskropi enmalo z vodo. Na vsako vižo mora biti živo apno tako drobno, kakor moka, da več izda.

Ceglovi kosci se morajo tudi ko moka drobno stleči.

Pocuolska zemlja se v Terstu cent po dvajsetici dobi.

Kdor si pa noče ali ne more imenovane Napolitanske zemlje omisliti, dobi za to rabo tudi dobro mavto, če vzame polovico živiga apna, polovico pa ceglove moke.

Vode se k mavti toliko prilije, da je mavta prav za rabo.

Ker se pa ta mavta hitro suši, se mora tudi le proti narejati.

*) Poleg Napolitanskega mesta Pozzuoli se koplje kot kamen terda zemlja, ktera večidel iz železnatiga peska obstoji, ki je z apnam v zemljo zvezan.

Na to vižo sozidani zidovi se hitro suše, in postanejo sčasoma terdni kot kamen.

(Dalje sledi.)

Zgodovinske pisma.

6. pismo

iz Vertovcove „občne zgodovine“ §. 9.

Hindostani ali izhodni Indiani — prvi omikani narodi na zemlji.

Hindostani ali izhodni Indiani so srednje postave, na lepe mere izrašeniga in zlo gibčniga života, prijetniga obličja in rumenorujavkasti; višji in bogateji so pa beli kot Europejci; oni so pri-ljudniga in blagodušniga serca, skerbni, delavni in umetni v vsih rečeh, ki se vežejo s prijetnim življenjem. Pravijo dalje od njih, de so trezni, zmerni, postrežljivi, gostoljubni in zadovoljni, de niso grozoviti, tudi ne masevavci.

Razpadejo v več ljudstev, kterih nektere, na višjim prebivajoče, so vunder tudi bolj vojaške. Akoravno že dostikrat v vojskah premagani, so ostali Hindostani in ostanejo še večidel pri svojih starih vérah, ustavah, postavah, šegah, navadah in jeziki. Po svoji veri imajo natorno nezapopadljivo moč za svojiga nar viksiga boga; ker pa razpade ta v več moči, imajo po tem takim tudi več nižjih bogov; proste ljudstva molijo pa podobe, ki so v spomin tacih moči narejene, in so goli malikovavci. Njih véra jih uči, de je duša po pregrehi od boga odpadila, de se pa po storjeni in zadostni pokori zamore zopet z njim zjediniti; torej bolj pobožni med njimi se nedopovedljivo terpinčijo, zatajujejo, svoje hude poželjenja berzdajo, veliko darujejo, molijo in druge vérne šege z natanjčnostjo spolnujejo; to pa še za tolikanj več, ker tudi verujejo na dušno preselovanje, to je, de duša, ki bi se na tem svetu dovelj ne spokorila, se po smerti z bogam ne zjedini, ampak v kakošno žival preseli, in sicer, kolikor so bile veči in ostudniši nje pregrehe, tudi v toliko zaničljiviši žival se preseli, na priliko v medveda ali prešiča, se še bolj in popolnoma spokoriti; torej oni tudi nobene živali ne jedó.

Brahmani ali bramani se imenujejo njih duhovniki, ki so tudi od nekdej njih postavodajavci, uradniki, sodniki in učniki bili, in vse to po rojstvu. Nihče ne more v njih versto stopiti, ki ni njih roda. Vsi drugi ljudje so pa tudi od nekdej razkrojeni v svoje verste, in sicer tako, de nobenimu ni dano iz svoje verste v kakošno drugo prestopiti, kar je velik zadržik daljnemu izobraženju. V Predindiah je v bolj poznejih časih nekaj ljudstev staro véro opustilo in k mahomedanski pristopilo; te ljudstva se ne vežejo več tako nepremakljivo na stare verste.

V 12. stoletji pred Kristusam so se bili Hindostani povzdignili na svojo nar višji stopnjo izobraženja. Svoj iz 50 glasov ali pismenk obstoječi jezik so bili tako sčistili in vgladili, de ga mende ni bilo še na svetu mehkejiga in sladkejiga. V tem jeziku, ki se sanškritski jezik imenuje, ki je že zdavno umerl, iz kteriga je pa več sedanjih indianskih jezikov scveló, so bile jim vse vérne bukve spisane, ki so jim še zmiraj njih sv. pismo; spisane so bile tudi mnoge druge zlo različne modroslovske, pesmeniške, zgodovinske in jezikoslovske bukve. Ker so pa bili Hindostani priljudni, blagodušni in mično občutljivi, so vse njih poezije ali pesmenije, zlasti za gledišne igre spisane, zlo prijetne. Njih pismenstvo ni še vse na dan poteg-

Ker se pa z vremenam ne moremo vojskovati, da bi ga odgnali, kaj nam je tedaj storiti, dokler nismo gotovi, da je kužno vreme minulo?

Pameten kmetovavec bo troje storil, on bo namreč:

- 1) se ravnal po nasvetovanih deseterih ravnilih,
- 2) bo manj krompirja sadil, ko druge leta,
- 3) namesto njega pa bo več turšice in bôba sadil, ki sta nar boljši namestnika poterjena.

Turšica je med vsimi sadovi nar imenitniši; turšica je prav blagoslov božji za človeka, ali človek noče tega blagodara po vrednosti čisljati, ker je s slepoto vdarjen.

Turšica dozori in rodi povsod pri nas; laže se, kolikor je dolg in širok, kdor tají, da to ni res!

Da pa dobro rodi in dozori, se ne smejo le za poskušnjo kake zerna saditi, ker turšica kakor mesecesen se mora v večih rajdah saditi, da je je več skupej; tudi ni prav, ako se v bolj merzlih krajih turšica pôznih sort sadi. Če se pa turšice cele njive sadé; če se izbere taka sorta, ki o 3 do 5 mescih dozori in je že bolj ojstriga vremena vajena (kakor je Koroška, Ribniška itd.); če se sadi v bolj sončnih krajih in bolj v zavetji; če se ji gnoji z bolj presnim (frišnim) zlasti s konjskim gnojem, ki zemljo bolj ogreje — se bo turšica tudi v bolj merzlih krajih kmetovavcu v hvalo obnašala.

Ako med turšico še zgodniga fižola sadiš, boš pridelal na enim oralu trikrat več živeža, kakor ti ga krompir v nar boljši letini da.

Tam pa, kjer turšica ne dozori, je bôb nar boljši namestnik krompirja.

Bôb rodi bogato tudi v severnih krajih, in bolj ko se mu gnoji, več se ga pridelja. Bôb je tečna jed, zdrava jed, dobra jed; samo v vodi kuhati ga je treba in osoliti, kakor krompir.

Pridelovali so ga pri nas nekđaj veliko, in so bili ž njim zadovoljni, dokler ga ni krompir spodrinul, kakor ga še dandanašnji v grofi Kent na Angleškem pridelujejo in se dobro počutijo pri njem. Kaj nam je začarano (zacoprano), da rogovilimo le po tujih, neznanih, malovrednih sadežih, to pa, kar je pred nami, kar smo že za dobro poskusili, za to nam pa ni mar?!

Bôb med krompir sajen se prav dobro obnaša, in če se krompir spridi po gnjilini, nadomestuje bôb zgubo njegovo. Zato so hvale vredni tisti kmetovavci, ki med vsaka dva krompirja en bôb sadijo, in si na to vižo gotov pridelk zavarjejo.

Ozimize slabo obetajo po mnogih krajih; čas se bliža za poljske dela; zato bodimo skerbni sedaj, da se ne bomo kësali pozneje; ravnajmo se po gotovih skušnjah, ne po svojeglavni termi, da se rešimo prihodnjih nadlog!

Kako v tacih krajih, kjer vode manjka, dobre in stanovilne kapnice napraviti.

(Dalje.)

Permerjeni stroški za zidanje kapnice pri namešani zemlji, to je, s skalo namešani šuti, na globočino do 16 čevljev in na 6 čevljev širokost znesó skupej 147 fl. 8 krajc. (za delo z zemljo 6 kubiknih sežnjev, 1 sežinj po 5 fl. 30 kr. = 33 fl.; za kamnarsko delo 30 kubiknih čevljev kamna, 1

čevlj po 21 kr. = 12 fl.; zidniga cegla po modlu 2350 ceglov, jezero 3 pavce debeliga po 15 fl. = 35 fl. 15 kr.; za cegel za tlak 2 pavca debel na vse strani 1 čevlj velik, 60 ceglov, sto ceglov po 3 fl. = 1 fl. 48 kr.; navadniga zidniga cegla za tlak, 3 pavce debeliga, 240 ceglov, jezero po 13 fl. = 3 fl. 7 kr.; živiga apna 9²/₅ centov, 1 cent 30 kr. = 4 fl. 50 kr.; ceglove moke 9²/₅ centov, 1 cent 30 kr. = 4 fl. 50 kr.; pocuolne zemlje 10³/₁₀ centov, 1 cent 1 fl. = 10 fl. 18 kr.; 15 voz ilovce, voz po 1 fl. = 15 fl.; za zidarsko delo za 1¹¹/₁₆ kubiknih sežnjev, 1 sežinj 8 fl. = 13 fl. 30 kr.; za delavsko delo, mavto delati, nositi, in ilo tlačiti 13 fl. 30 kr.). Ako je treba širji kapnice, so po ravni ti primeri stroški prerajtani za 9 čevljev široko kapnico na 237 fl. 2 kr., — pri 12 čevljev široki pa na 337 fl. 27 krajc.

Tista kapnica, ki je 16 čevljev globoka in 6 čevljev široka, derži vode 213 veder, če je do žrela kanala polna; — če, postavim, 20 dni dež ne gré, ta kapnica je bila pa ob zadnjim dežju polna, je za vsaki dan 10 veder in pol vode v nji ali 28 srednih škafov.

Kapnica 16 čevljev globoka in 9 čevljev široka, derži 461 veder, če je do žrela kanala polna; to da za 20 dni za vsaki dan 23 veder ali pa 61 srednjih škafov.

Je pa kapnica pri globočini do 16 čevljev clo 12 čevljev široka, derži 820 veder, če je do žrela kanala polna; to da za 20 dni za vsaki 41 veder ali pa 109 srednjih škafov vode.

Kar kupove za blago in delo vtiče, opominim, da so tako prerajtani, ko bi se kapnica v Ljubljani delala.

Kdor hoče kapnice delati, ne smé misliti, da bo pri vsacim dežju polna, torej je bolje, da jo večí, ko manji narediš. Tudi kaže gorej storjena rajtinga, da kapnica z 12 čevlji svitlobe po čez le malo čez polovino več stroškov znese, ko una s 6 čevlji svitlobe, pa vunder 4krat toliko vode derži. Iz tega se vidi, da je bolji širji pa bolj plitvo kapnico delati. Kdor bi hotel s 6 čevlji svitlobe kapnico zidati, da bi toliko vode deržala, ko una z 12 čevlji, bi mogla 8 sežnjev in 2 čevlja globoka biti.

(Konec sledí).

Glas o škodljivosti žganja.

(Dalje.)

2. Žganje dela nepokoj, boj in morije; kamor žganje pride, od ondod ljub mir beží. Hodiš po svetu in čuješ v kerčmi neznano trušati, kleti in rotiti se, prašaj, kaj imajo? Zvedel boš, de žganje pijejo. „Vino“, pravi sv. pismo, „serce človeku oveseli;“ žganje pa človeka le zdivjá. Hitro se žganopivci sprò in stepejo, čaše (kozarce) truplejo, mize terejo, noge iz stolov piplejo in se kolejo, ter kervave glave domu nesó. Nesrečno žganje! ono je oče naj strašnejih hudobij in naj grozovitnejših morij.

Žgano vino je srečnih zakonov smert. Ktera zakonska žena več solz prelije, ko ona, ki moža pjanca ima? Preštej nesrečne zakone, in boš najdel, de več od pol nesrečnih zakonov pijanšina stori. Deca jokajo, mati zdihuje, oče pa v lituži pije. Ni druge pomoči za tako družino ko pijanca smert, ki je celi hiši živa nesreča.

3. Žganje človeku pamet jemle, omami um, in glavo toliko oslabí, de pijanc sam ne vé, kaj dela. Na dražbah (licitiringah) po nekíh krajih

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj **X.**

V saboto 10. aprila (sredoživna) 1852.

List **29.**

Kmet v risu.

Noč, pravijo, ima svojo moč,
In taka moč je čudna,
In tamna noč je strašna noč,
Je strašna, nepriljudna;
Alj večji je bogastva moč,
Ta moč je še bolj čudna,
Ki je ne vstraši tamna noč,
Če še tak nepriljudna. —
Poglej ga kmeta, kak hiti
Tje gor na križempótje!
Zaklād ga tje kaj tak dervi,
Ki v risu tamkej nót je.
Tri létne šibe léskovke
Vijavne nese sábo
Pred Vida solncam vrézane,
Ker so le té za rábo.
Ko pride tje, na sredo se
Na sredo pota vstavi,
In ris alj krog okólj sebé
Tri šibe dolg napravi,
Načerta ga, se vstopi vá-nj,
Enajste pričakuje, —
Se s turna zvon, ki kladvo ná-nj
Je vdarilo, začuje.
Po koncu kar začnó lasjé
Na glavi mu vstajáti,
Kakór se v jezi zgrebené
Živali sploh na vrati.
Že misli, sto in sto pošást
Bo zdaj in zdaj prihrulo,
Jih, kdó vé káj, ki njih oblást
Pekló je, ga obsulo.
V napréj že syeti križ stori,
In roženkranc mólí,
In stopi, da na vse strani
Je ena dalja okóli.
Lej, razsvitlí se zdaj nebó,
Ko solnce bi sijalo,
In bliže bliže to svitló
Je k njemu prihajálo.
Približa se mladeneč mu
Ves v svitlim oblačilu,
Dol z néba je poslan prišél
Po božjim naročilu;
In stopi k njemu, dá novó
Oplúžje mu v darílo,
Orodje mnogo vse takó
Za kmečko opravílo.
Podájal mu je vse molcé,
In zginil je podávši.
Zdej kmet domú s podanim gré,
Pomén daril spoznávsí.
In kakšen bil je ta pomén?
Povém ga vsim in tebi:
Kdor priden je in pa spoštén
Imá bogástvo — v sebi. M. Valjavec.

Kmetijske skušnje.

(Še en dober pomoček zoper garje pri šivini)
naznanim jez po mnogih skušnjah, in ker se za
2 ali 3 groše dóbi, se mende „Novice“ ne bojo

branile ga razglasiti. Če se spelude ali grinte prikazujejo in je gola koža suha in garpova, se vzame od irharja 1 ali 2 škafa taciga luga, v katerim je ribja mast razpušena (Afterlauge); s tem lugam se spirajo garjeve mesta večkrat na dan. Kmaló se prikaže zdrava koža (ako ni bolezin zastarana in v truplo preveč vgnjezdена. *Vred.*). Walland.

Kako v tacih krajih, kjer vode manjka, dobre in stanovitne kapnice napraviti.

(Konec.)

Od svojiga privilegiraniga vodovlaka (Pumpenbrunn) le toliko povém, da se ž njim, ako se v kapnico postavi, z enim vlakam v eni minuti 2 veder, z dvema vlakama pa 4 veder vode navleče, če ga sredin možak ali pa ženska goni.

S tem vodovlakom se da voda na vsako daljavo od kapnice po nalaš za to napeljanih cevih, pa tudi v vsako poslopje v prvo ali drugo nadstropje ravno tako lahko gnati, kakor da bi pri kapnici vun tekla.

Z 12 ali 15 goldinarji večimi stroški se da ta vodovlak v pripravno in vsacimu pohištvu koristno brizglo nagloma spreobniti; družiga ni treba, ko cev zamašiti, kjer voda vun teče, — in brizgla je gotova. Resnico in korist te štirne, ki je vodnjak in brizgla ob enim, je g. predsednik kmetijske družbe, kteriga beseda je v tacih umetnih rečeh veljavna, v 23. listu „Novic“ poterdil.

Stroški za takošno cev samo vodo iz kapnice vleči, so z lesenim kolesam 120 fl., s kolesam iz vlitiga železa pa 132 fl., z dvema vlakama in železnim kolesam pa 190 fl. Za druge navadne štirne, ktere so čez 3 seznje globoke, znesó pa stroški za vsaki seženj čez te 3 seznje po 10 fl. več.

Pri zidanji kapnice je bilo že rečeno, da pri mojim vodovlaku oklepa okolj kapnice treba ni. Po tem takim znesó stroški z mojim vodovlakom toliko manj, kolikor oklep veljá. Oklep se navadno iz kamna dela, in velja 30 do 50 fl. pri navadni štirni; pri kapnici, ki ima večí okrog, bi še več veljal. Iz rečeniga se tedaj vidi, da to, kar vodovlak več veljá, se pa pri oklepu prihrani.

Ta naprava pa nile zato bolji, ker več vode da, ko navadne, ampak tudi zato, ker ima gospodar, ki ima to pripravo z majhno večimi stroški, tudi brizglo pri hiši. Tudi se tako lahko nepokazi, ko navadne štirne.

Kdor se hoče službe mojih štirn očividno prepričati, naj gré gledat v jetnišnico na Poljanah, kjer ste 2 že več let napravljene, — k gosp. kupcu Malnarju na vert v Gradiše, — k zidar-

skimu mojstru g. Treo-tu poleg koliseuma, — k g. Nenig-u, olarju pred Dolensko mitnico, kjer se štirna z malnam vred z enim konjem goni in voda v prvo nadstropje nad olarijo vzdiguje, ali pa naj pride k meni, kjer je z dvema vlakama in brizglo.

Juri Pajk,
mestni tesarski mojster.

Glas o škodljivosti žganja.

(Dalje.)

Tako je žganje življenju strup, časne in večne sreče grob, in vsih hudobij je žganjica košata mati, naj hujsa kuga za ljudi. Nesrečen kraj, kder je žganje doma, in vbogi ljudje, kateri se žganja privadijo! Drugi pijanci v navadi popoldne začnejo, žganopivci pa že v jutro zgodaj na teše pijejo; žganje iz njih hahlá, kakor iz kotla, de ni blizo njih obstati. Ljudje se od žganja poživinijo, in ni hujsje vjime, ne večje nesreče kakor je žganje, ako se ljudje v žganje podajo.

Ne motite se, preljubi, ako več pijancev poznate, kojim se ni zgodilo vsega tega kaj; njih ura še ni dotekla. Tudi veša se dolgo krog luči obeša in misli, de ji ogenj škodoval ne bo; alj ko bi trenil, jo plamno zgrabi in požgè. Tako pijanca huda navada le po malem mika in vleče, ob svojim času ga pa mahoma zgrabi, in kakor gorèc kolovrat z njim v pogubo leti; zvezan od hude navade si pomagati ne more, naj bi ravno rad.

Ne izgovarjajte se, de le po malem žganje pijete; zmerno piti vam škodovalo ne bo. Pri malem človek začne, pri velikim pa nehati ne more, dokler pijančvanju smert konec ne stori. Vsak pijanc je po malem začel. Če ti žganju, kakor vsaki hudi navadi, le mezinc podaš, te bo hitro huda navada za vso roko popadla, in te ne izpustila, dokler te ne pogubi. Samo las pregrehi pokažeš, in hitro bo iz lasa močna verv (štrik), na kateri te greh v pogublenje popelja. Veliko bolj lahko je žganja clo ne okusiti, kakor odvaditi se ga, ako se ga navadiš.

Ne recite: *Kaj pa hočemo piti, kaj dajati delavcem, ker nam Bog lansko leto ni vina dal?* Bog vam bo dal eno leto tudi brez vina prebaviti, in vam bo drugo leto vaše vinske gore za toliko bolj blagoslovil, de vam bodo rodile. Veste de veliko milijonov ljudi po svetu brez vina živi zdravih, močnih in veselih; kaj bi pa vi eno leto brez vina ne preživeli! Kaj bi pa jedli, če bi vam Bog tudi ljubi kruh vzal? — Ako si žejin, se dobre vode napij, in te glava bolela ne bo. Dajte ljudem boljšega živeža, in delavce, ako je treba, raji boljše plačajte.

Ne vprašajte, rekoč: *Zakaj pa je žganje na svetu, če bi ga piti ne smeli?* Za zdravilo je žganje, ne za vsakdanjo pijačo. Zdravo je žganja ene kaple požreti, kedar se v kako nezdravo sapo podaš — za kaj posebno težavnega primeš, alj v nalezljivi bolezní beteznikom strežeš. Za žejo in za vsakdanjo pijo pa žganje ni; je strup! Naši rajni so dobro vinsko žganje v omarco varno zaklepali kakor smodnik, in le po kaplici so ga dali, kedar je bilo komu slabo. V sedanjih časih pa iz koruna (krumpirja), clo iz žita in iz družih stvari žganje delajo, iz ljubega kruha strup napravljajo, in ga ne po žlicah, ampak po kupicah, po maslicih in clo po poličih spijajo, tako de začne iz človeka goreti. Ali ni to groza pregrehe?

Ne govorite — pišejo škof na dalje — *„Tega škof ne zastopijo, in pišejo, kar ne vedó“*. Če si ravno še nisim žganopije sam poskusil, sim pa po svetu zadosti vidil in zvedel, kaj nesreče in žalosti žganje naredi. Pač bi nam bilo gorjè, če bi si sami vse poskusili, in se po nesreči drugih ne izmodrili! — Ako pa meni ne verjamete, prašajte zdravnike; vsi vam bodo poterdili, če le sami žganopivci niso, de je žganje človeku strupna pijača, in vsak razvajen žganopivc sam svoj morivc. Zdravniki vam bodo pričali, de je žganje prava človeška kuga, ktera se loti tistega kraja ljudi, kjer se žganje za navadno pijačo ima. Poslušajte popotnike, ki so po takih krajih hodili, kjer je žganopija doma; pravili vam bodo od strašnega števila zdivjanih ljudi, kojih nobena druga skerb ni, kakor posledni krajcar na žganju zapiti. Vi, preljubi Slovenci, še ne veste, hvala Bogu, kaj nesrečno žganje zna; zatorej vas je potreba pred toj nesrečojsvariti in prositi za sveto božjo voljo: Varujte se žganja in po nobeni ceni ne vadite se ga! Varovati se je lahko, odvaditi gorjè.

(Konec sledi).

Pravoznanske pisma.

8. pismo.

Da vse povèmo, kar zadeva različne kazenske ravnave, o katerih smo dosedaj govorili, moramo omeniti še pripomočkov in pravil za dokaze ali spričbe, po katerih so se sodniki ravnali v razsojevanji gotovosti dopernešene reči in gotovosti krivde.

Že v 2. pismu smo rekli, da nekđaj v starodavnih časih so se razsodbe opirale na vse drugačne pravila, kakor dandanašnji, in da očišivna prisega, oginj in voda, dvoboj in silovito mučenje so bili pripomočki bili za zvedenje krivde ali nedolžnosti zatoženca.

Na njih mesto je stopilo detevno dokazno ali spričbino pravilo (positive Beweistheorie), po katerem je postava predpisala, kakošni imajo posamski dokazi biti, da sodniku mora kaznovano delo kot zares dopernešeno veljati in po tem krivičnega spoznanega kaznovati, brez ozira na to: ali je tudi sodnik v svoji vesti prepričan bil, da je res tako.

Pa tudi to dokazno ravnalo, po katerem so sodniki le rabotno orodje pravice bili in po katerem se za občinsko varnost ni bilo dostojno skerbelo, so vse omikane države že zdavnej opustile.

Drugači pa je kazenska pravda po nikavnem dokaznem pravilu (negative Beweistheorie), pri katerem postava le sploh nar važjši pripomočke in pogodbe za dokaze ali spričbe predpiše, brez katerih sodnik ne more nobenega za krivega spoznati.

Če ima sodnik dokazne pripomočke v rokah, mu je oblast dana zatoženca obsoditi, ako je tudi v svoji vesti njegove krivde prepričan, brez da pa bi ravno k temu prisiljen bil; sodnik ni tedaj po tem v svoji razsodbi tako zvezan, in nedolžen zatoženc je obvarovan, da ga kriva sodba ne zadene. V kazenskih zadevah zastran spričbe obstoječi dokazni pripomočki niso tedaj ukazi, po katerih se ima sodnik rabotno (mehanisch) ravnati, ampak oni so mu le vodila, po katerih dokaze pretresa in na ktere razsodbo opira.

Temu postavnemu dokaznemu pravilu nasproti pa stoji tista razsodba, po kateri ni sodnik na nobene postavne dokazne pravila vezan, ampak kjer on sodi le po svojem notranjem prepričanji in nikomur ni dolžan dokazati, zakaj je tako sodil in ne drugač. Akota način razsodbe ni izročén skušenim pravoznancom, se imeňuje porotna sodba.